

“ik ben het niet...”
gedachten over de spiritualiteit van de priester
Diesrede Vronesteyn
7 oktober 2010

Wanneer de grote bisschop Ignatius van Antiochië in gevangenschap naar Rome werd gevoerd om in het Colliseum voor de wilde dieren geworpen te worden, schreef hij aan de christenen in Efese: “ik ben niet iemand die u raad kan geven. (...) Ik begin nog maar pas zelf leerling te worden”.¹ Wie deze gedachten op dit blad aanbiedt, is iemand die graag zou leerling *worden*. Hoe kan zo iemand raad geven aan medechristenen, die doorgaans langer ervaring hebt in het christelijk leven en zelf raad geven binnen de kerkgemeenschap?

Als er dan toch al een aanzet moet gegeven worden, mag het in geen geval een persoonlijke gedachteconstructie worden. Er kan alleen iets zinnigs gezegd worden, als wij allen, toehoorders en spreker, in de leer gaan van Jezus zelf en van zijn Woord dat Hij zo delicaat en zo bescheiden tot alle mensen richt.

1 In de leer van Gods Woord

Eigenlijk was dit ‘leerling zijn’ reeds nodig van in de eerste dagen van de Kerk. Dat bleek op een ontroerende wijze wanneer Paulus in het voorjaar 58 afscheid nam van de *presbyters* in dezelfde gemeente te Efese. Hij wist dat het de allerslaatste keer was dat hij zijn medewerkers zou zien. Voor het schip het anker lichte, op dezelfde weg naar Rome en het martelaarschap, sprak hij openhartig over de moeilijkheden in de gemeente van Efese. En dan “vertrouwde [hij hen] toe aan God en aan het woord van zijn genade” (Hand. 20,32). Dat is merkwaardig. Paulus vertrouwt het Woord niet toe aan de priesters. Neen, hij vertrouwt de priesters toe aan het Woord. Natuurlijk, die *prebyteroi* moeten net als Paulus prediken, ze moeten evangeliseren, ze moeten Gods Woord doorgeven, maar toch worden de bedienaars aan dat Woord toevertrouwd. De leermeesters moeten eerst leerlingen worden. Voordat zij dragers worden van het Woord, moeten ze gedragen worden door het Woord.² Het is immers “levend en krachtig” (Hebr. 4,12). Het “bezit de macht om op te bouwen” (Hand. 20,32). Sterker nog: “het bezit de kracht uw leven te redden” (Jak. 2,21).

¹ IGNATIUS VAN ANTIOCHIË, *Aan de Efesiërs*, 3,1 (Kerkvaderteksten met commentaar, 2), Abdij Bethlehem, Bonheiden, 1981, 64-65).

² Vgl. E. BIANCHI, *Aan de priesters*. Uit het Italiaans vertaald door CCV in het bisdom Gent, Antwerpen, Halewijn/CCV, 2010, 21-22.

2 In tijden van godsverduistering

Juist hier lijkt mij het probleem te liggen voor de priesterlijke identiteit in het bijzonder en voor de identiteit van de christen in het algemeen. Immers: het is voor ons, moderne westerlingen, helemaal niet meer zo evident dat God een Woord tot ons spreekt. Dat Hij naar ons op zoek is. Dat Hij gemeenschap met ons verlangt. Dat Hij ons verzamelt tot zijn volk, tot zijn gemeenschap, tot zijn Kerk, tot zijn ek-klèsia (dit wil zeggen: zijn samen geroepenen). Voor ons, geseculariseerde mensen, is het permanent als in de dagen van Samuël: een woord van God lijkt een zeldzaamheid te zijn geworden (vgl. 1Sam. 3,1). Dat God zich – met het jawoord van Jezus Christus (vgl. 2Kor 1,19) – nog steeds tot ons richt, klinkt bij velen ongeloofwaardig. We lezen wel de Schriften, maar die ervaren we maar zelden als een levend woord dat ons nu nieuwe vitaliteit brengt. We zijn met een nooit eerder geziene directheid op de hoogte van wat zich in de hele wereld afspeelt en zien het wel en wee van de mensheid op tv en internet, maar we slagen er niet in om bij dat alles God zelf te herkennen. We spreken over Jezus Christus, maar dat klinkt zelden als een “verhaal van een levende”³. Als Jezus ter sprake komt, hebben we het ongemerkt over *wijlen* Jezus. Spreken we het dan niet over een dode, in wiens inspiratie we de zaak verder beredderen? Worden catechisten en zeker priesters dan ongemerkt geen curatoren na een failliet?

Voor de hele Kerk is dat een ernstige zaak. Het is wellicht de diepste grond van de kerkelijke crisis. De Kerk heeft geen enkele reden van bestaan en geen enkele wervingskracht, als ze niet langer de gemeenschap is die voortdurend wordt geroepen en aangesproken door de levende Heer.

- Ze kan wel de mensen proberen te helpen bij hun zingeving, maar ze kan het woord van God niet doorgeven als God niet meer wordt gehoord.
- Ze kan de postmoderne nood aan eigen rituelen bevredigen, maar ze kan het feest van Gods aanwezigheid niet meer vieren als we zijn presentie niet ontwaren.
- Ze kan samen met ontredderde tijdgenoten naar morele oriëntaties zoeken, maar ze zal geen voorsmaak meer bieden van Gods plan met deze wereld, als Hij niets meer van ons mag verlangen.

De problemen van de kerkelijke verkondiging, van de liturgie en van de christelijke levensstijl hebben fundamenteel te maken met de moderne problemen rond God. God zelf dreigt een vreemdeling te worden in eigen huis (vgl. Joh 1,11) en dat is de diepste dreiging voor onze Kerk.

Bij die kerkelijke problemen moeten we niet te gauw naar zondebokken zoeken. Het is een onmacht, een onvermogen vanuit onze cultuur. Maar dat belet niet dat deze problemen hun brandpunt vinden in de positie van de priester. De hele kerkelijke crisis culmineert in het ambt van de priester. In zijn bestaan worden de kerkelijke uitdagingen gebundeld. Dat is de diepste reden voor het dramatisch lage aantal seminaristen in vele landen en voor de algemene roepingencrisis in de christelijke kerken.

³ Vgl. E. SCHILLEBEECKX, *Jezus, het verhaal van een levende*, Baarn, Nelissen, 1982⁹.

3 Hoorder van het Woord

Eens we de diagnose aanvaarden van de fundamentele crisis in onze Kerk, komt er ook enig perspectief voor de priester zelf. De priester krijgt slechts betrouwbaar uitzicht als de Kerk zelf haar roeping herontdekt. Het is pas wanneer de Kerkgemeenschap terug oog krijgt voor God, dat het met de priester kan beter gaan. Eerst moeten we in onze geloofsgemeenschap weer de oren openen voor het delicate spreken van God, dat nu wordt overschreeuwd door de geluiden van zelfontplooiing en techniek. Eerst moeten ons als gemeenschap laten uitnodigen als God ons verzamelt in zijn liturgie. Eerst moeten we onze levensstijl afstemmen op zijn plan met deze wereld. Deze herbronning in de catechese, in de viering en in de diakonie is een werk voor de hele kerkgemeenschap. Pas als God daarin terug aan het Woord mag komen, kan er voor de priester een betrouwbaar perspectief komen. Eerst moeten de christenen zich weer bewust worden van hun roeping, eerst moeten we het algemene priesterschap herontdekken, voor we daarbinnen het dienstwerk van de priester kunnen situeren. Eerst moet elke gedoopte in het verbond leven met de Heer. Eerst moet ieder met zijn eigen charisma een teken stellen voor de wereld.

Wat een geluk dat de piramidale kerkvisie ten einde kwam, waarbij de Kerk op den duur ging samenvallen met de klerikale organisatie van vrijgestelde religieuzen en priesters. Neen, de Kerk is eerst en vooral het volk van God en daarbinnen stellen allen vanuit Gods Geest een teken voor de wereld.

Echter, opdat dit mogelijk kan blijven, is het broze teken van de priester onontbeerlijk. Temidden van de geloofsgemeenschap moet hij een teken stellen dat de predikatie, de viering en de levensstijl niet in eerste instantie berusten op afspraken van de groep. Heel bijzonder blijkt dat bij de catechese, de viering van de sacramenten, de diaconie en de zorg voor eenheid met God en onder elkaar. Op die hoogtepunten van het kerkelijk leven “moeten de mensen door het priesterschap kunnen ervaren dat de Kerk geen mensenwerk is, maar alles te danken heeft aan het werk van Jezus Christus”.⁴ Juist voor het behoud van het algemene priesterschap is het bijzonder priesterschap van groot belang. Hij moet met heel zijn hart en heel zijn wezen luisteren naar Gods Woord zodat hij – ondanks zijn eigen onvolkomenheid en soms gewoon doorheen zijn beperktheid – toch een levende heenwijzing blijft naar Christus om wie het uiteindelijk gaat. Bij alle onderscheid is de priester geroepen om te worden tot “een teken van wat wij niet bewerken, maar wat ons vanwege Christus wordt gegeven en wat ons telkens weer opnieuw wordt gegeven”.⁵ Te midden van onze godsverduistering kan de priester zich allerminst onttrekken aan de taak van elke christen om een licht te zijn voor de omgeving en het Woord van God zo te verkondigen en te beleven, dat het het hart van tijdgenoten raken kan.

Is dat geen subtiele vorm van klerikalisme? Allerminst. Zetten wij de priester nu terug op een verhoogje ten koste van de overige gelovigen en vooral: ten koste van God zelf? Helemaal niet. De priester moet zijn verwijzingsfunctie in de groot-

⁴ DEUTSCHE REGENTENKONFERENZ, *Priester für das 21. Jahrhundert. Optionen*, zonder plaats, 2003, 6.

⁵ *Schreiben der Deutschen Bischöfe über den priesterlichen Dienst*, 24 september 1992 (= *Sekretariat der deutschen Bischofskonferenz, Die Deutschen Bischöfe*, 49), 12.

ste nederigheid vervullen, zonder zich boven de andere gedoopten te verheffen. Hij verwijst enkel naar Christus en daarbij wijst hij van zich weg, net als Johannes de dooper die zegt: “Zie het Lam Gods” (Joh 1,36). Met Johannes zegt de priester: “Ik ben het niet” (Joh 1,20). Hij kan de Kerk maar voorgaan, wanneer hij zelf – als eerste – de hoorder is van Gods Woord. Dat open staan voor God, dat de priester deelt met elke gelovige, is zijn fundament en ook zijn troost. Alleen daarbinnen geldt zijn eigen roeping en zijn dienstwerk. Wat Augustinus ooit over de bisschop schreef, geldt evengoed voor zijn medewerkers, de priesters:

“Als ik me enerzijds bekommer om wat ik voor jullie ben, troost ik me anderzijds met wat ik ben samen met jullie. Voor jullie ben ik bisschop, samen met jullie ben ik christen. Het éne is een opdracht die ik ontvangen heb, het andere is een genade. Het ene is een gevaar, het andere is een redding”.⁶

Samen met alle andere gelovigen staat de priester gericht op het *Woord* dat genade en redding betekent. Samen met de anderen wordt ook de priester door de *sacramenten* gevoed en gesterkt. Samen met de anderen staat de priester evenzeer in de *navolging* doorheen het alledaagse leven van eten en drinken, van gastvrijheid en relaties, van zorg voor het materiële enzovoort.

De eigen roeping van de priester bij dit alles bestaat er juist in, een bescheiden teken te zijn van Christus in verkondiging, liturgie en diaconie. Juist die verwijzing geeft hem zijn identiteit temidden van allerlei taken en diensten in de Kerk. Hij hoeft gelukkig niet de knapste theoloog te zijn, noch de vlotste spreker, niet de beste animator, noch de hardste werker. Elke christen heeft zijn eigen gaven die de vrucht zijn van Gods Geest. Maar de priester moet wel een meester zijn in het geloof. Daarvan hangt zijn diensttaak af. Hij kan die alleen met gezag en met de nodige volmacht vervullen – en de Kerk werkelijk geven waar ze zo’n nood aan heeft – als hij zelf steeds leerling blijft in de school van Gods Woord. Dat is nodig voor de Kerk en indirect ook voor de wereld, die recht heeft op een gemeenschap waar men een glimp van God kan ontwaren.

4 Een uitweg uit lusteloosheid en activisme?

In de mate dat de priesters hun roeping in de letterlijke zin van het woord herontdekken als een oproep door Gods Woord om mensen naar Christus te verwijzen, kan er ook een uitweg komen uit de verlamme crisis die hen vaak treft. Inderdaad, veel priesters voelen zich vandaag overvraagd en overladen. Ze vinden weinig steun, hebben doorgaans geen duidelijke identiteit. Zij dreigen te verdrinken in de veelheid van hun pastorale taken. Ze wonen, werken en leven niet meer eenduidig op eenzelfde plaats (Wim Bakker).

- Een aantal van hen reageert daarop met een hectische bedrijvigheid, meestal nog met een slecht geweten omdat ze zelfs dan nog te weinig doen. De gevolgen zijn maar al te goed bekend. Activisme en uiteindelijk een leegloop op intellectueel en spiritueel gebied eisen hun tol bij veel goed menende priesters!
- Wat doen andere priesters soms? Ze beperken zich tot enkele absoluut noodzakelijke activiteiten. In het kader van lopende zaken vieren ze de

⁶ A. AUGUSTINUS, *Brief 340,1* (*Patrologia Latina*, 38,1483) (onze cursivering).

zondagsmis en begraven ze de doden. Voor de rest zijn ze niet zelden vermoeid en uitgebrand.

Eenzijds is er dus bedrijvigheid en activisme. Anderzijds is er cynisme en berusting. Deze twee houdingen komen evenwel uit dezelfde wortel. Ze ontspringen beiden uit dezelfde overtuiging dat de priester het moet *doen*. Hij moet alles organiseren, hij moet de schaalvergroting begeleiden, hij moet 'het geloof waarmaken', zoals we vandaag graag zeggen. Beide houdingen van activisme en van lusteloosheid komen voort uit de kerkelijke crisis. Zijn ze geen gevolg van onze doofheid voor Gods Woord? Alleen dat is immers "het woord dat leven geeft" (Fil. 2,16).

De priester die wél leert openstaan voor Gods Woord in Jezus, komt allengs tot een bevrijdende ontdekking. Als priester is hij slechts teken van Gods Woord. Hij is nog meer dan de anderen een "onnutte knecht". Hij is niet meer dan een werktuig voor het werk van Jezus Christus, die de herder is en blijft van zijn volk. De priester kan zelf geen mensen tot geloof bewegen. Hij kan hen het heil van God niet schenken. Hij hoeft dat echt niet te proberen. Die ambitie kan alleen maar stress of droefheid veroorzaken. Werkelijk, hij is het niet, die de mensen tot de eenheid van de Kerk kan verzamelen en in die eenheid kan bewaren. Hij is niet zelf levend Woord van God. Hij is niet de eigenlijke voorganger in de liturgie. Hij is niet de organisator van de christelijke levensstijl. Hij moet – net als alle andere christenen – proberen leerling te worden van de Heer. Zijn eigen inbreng daarbij is dat hij als priester een teken stelt van Christus' aanwezigheid. Hij moet "getuigen dat de gemeenschap niet uit zichzelf leeft en niet voor zichzelf bestaat".⁷

5 Een norm voor het priesterwerk

Daarmee begint zich een criterium af te tekenen voor wat de priester in elk geval moet doen en voor wat hij kan (of moet) nalaten.

- Voor de priester draait het wezenlijke rond Christus, die door zijn werkzaam woord de mensen tot zijn volk, tot zijn *ek-klésia* verzamelt. Daarom moet de priester zijn middelpunt vinden in het levend houden van dit Woord.⁸
- Dit Woord valt natuurlijk niet te beperken tot de predikatie. Het Woord is nog sterker *werkzaam* in de viering van de liturgie. Letterlijk kan men de term *liturgie* overigens vertalen als: het werk (*ergon*) van God aan zijn volk (*laos*). De priester zal zo met de mensen bidden en vieren, dat Christus zelf daarin werkzaam en herkenbaar wordt.
- Hetzelfde valt te zeggen van de diaconie, van de zorg voor het volk en van de herderlijke taak van eenheid en leiding. Juist om onenigheid en machtsdrang onder de christenen te vermijden, moet de priester ook hier Gods

⁷ *Der pastorale Dienst in der Pfarrgemeinde*, 28 september 1995 (*Secretariaat der deutschen Bischofskonferenz, Die deutschen Bischöfe*, 54), 12.

⁸ Vgl. DEUTSCHE REGENTENKONFERENZ, *Priester für das 21. Jahrhundert. Optionen*, zonder plaats, 2003, 7-8.

Woord en zijn Geest levend houden en daarvan een schamel maar onmisbaar teken geven in zijn eigen stijl van leven.

6 Geen vlucht voor de concrete wereld

Wordt de priesterlijke taak dan toch niet beperkt tot het cultische domein van predikatie en liturgie? Wordt het geen louter geestelijke aangelegenheid die de concrete wereld ontvlucht? Dat is werkelijk het laatste wat God wil: teruggedrongen te worden uit het echte leven en aanzien te worden als een armzalige gepensioneerde, die zijn leven nog een tijdlang kan rekken in de beschutte ruimte van een kerk of christelijke instelling, zonder zich nog in te laten met het concrete leven.

God wil de mensen bereiken met hun zorgen, pijnen en angsten, maar ook met hun vreugde, hoop en verlangen.⁹ En dat kan maar slagen wanneer de priester zelf het dagelijkse leven van de mensen deelt en zich daarin helpend en dienend engageert. Het woord en het sacrament moeten omgezet worden in het dagelijks bestaan. Daarin moeten ze hun vruchtbaarheid laten zien. De priester is bij dit alles de herder van het volk. Vanzelfsprekend komen daar ook vele andere gelovigen aan te pas in een dienstwerk als vrijwilliger of als pastoraal werker. Hun eigen charisma, ja hun algemeen priesterschap, is daarbij onontbeerlijk voor de Kerk als levend lichaam van de Heer (vgl. 1 Kor 12). In het concrete leven, in de gastvrijheid en de vriendschap, in de opbouw van onze samenleving, in de opvoeding van de kinderen, in de arbeid en de rust, in de rouw en de vreugde hoort de priester onlosmakelijk bij de gemeenschap van de Kerk en bij de brede omgeving van de tijdgenoten.

7 Klein als een mosterdzaadje

Kan de priester dit alles wel realiseren? Is deze visie wel realistisch? Nogmaals: de priester hoeft slechts een bescheiden teken te stellen. Hij moet de hele wereld niet op zijn schouders torsen. Hij persoonlijk moet de Kerk niet redden. De vruchtbaarheid van zijn woord, van het sacrament en van zijn inzet zal zich altijd slechts in kleine fragmenten voltrekken.

Ook Jezus heeft zich nooit aan allesomvattende reddingsoperaties gewaagd. Hij moest blijkbaar niet alle mensen bereiken. Hij hoefde niet voor alles en voor iedereen beschikbaar zijn. Hij moest niet alles in orde brengen. Hij heeft niet alle zieken genezen. Hij heeft zeker niet overal gepreekt. Hij heeft niet ieders voeten gewassen. Wel heeft Hij geloofwaardige tekens gesteld van liefde en barmhartigheid. Hij liet de hoop ontluiken dat wat daar oplichtte in een klein, bescheiden begin, zich eens voor allen zal voltrekken wanneer God zelf zijn Rijk zal laten komen.

Daarom moet de priester werkelijk niet alles zelf doen. Het gaat niet eerst om het beheer van de gemeenschap of om de organisatie van haar activiteiten – veel daarvan kan overigens vaak beter door anderen gedaan worden vanuit hun eigen

⁹ Vgl. *Gaudium et spes*, 1.

competentie. Hier valt te denken aan de groeiende groep van permanente diakens, aan catechisten en opvoeders, aan pastoraal werkers en theologen, aan gelovige vaders en moeders, aan ingenieurs en economen en vooral: aan veel gelovigen van goede wil.

8 Ontvangen voor je uitdeelt

In de mate dat de priester een teken wordt van Gods aanwezigheid, worden een aantal prangende problemen gerelativeerd. Wat de priester doet in de prediking, in de viering, in de leiding kan hij nooit doen uit zichzelf. Hij kan het enkel vanuit Gods Geest, dit betekent: vanuit Gods presentie onder ons. Precies deze Geest is zijn diepste inspiratie en hier ligt de basis van zijn spiritualiteit.

De priester hoeft dus niet op zoek te gaan naar één of andere specifieke spiritualiteit (bijvoorbeeld een eucharistische spiritualiteit of een diocesane spiritualiteit). Neen, eigenlijk bestaat er maar één christelijke spiritualiteit: de “grondinspiratie”¹⁰, de fundamentele bezieling die eenheid en harmonie in het christelijk leven brengt, de bezieling door de *spiritus* van Christus die de wereld en de Kerk doordeseemt. De spiritualiteit van een priester is weliswaar een eigen vorm binnen de brede spiritualiteit van de gedoopten, maar daar is ze niet fundamenteel van verschillend. Net als elke christen is de priester volledig getekend door Gods Geest, die zijn leven en zijn dienstwerk moet bezielen.

Juist deze Geest maakt de Kerk tot wat ze is. De Kerk is geen organisatie voor de religieuze behoeften van de burgers. Alle christenen en natuurlijk ook de priesters moeten leven vanuit Gods Geest. Priesters zijn geen “functionarissen van God”¹¹ – om het met de woorden te zeggen van Eugen Drewermann. Zij vervullen geen *religieuze functie* tijdens de kantooruren. Zij zijn geen pastorale agenten. Ze moeten niet – in eindeloze vergaderingen met de pastorale actoren – alles organiseren en plannen. Juist dat heeft stress of moedeloosheid als gevolg.

Wat de priester doet, moet gebeuren vanuit de Geest. Zonder de Geest gaat de verwijzingskracht verloren en wordt het werk herleid tot een eigenmachtig pastoraal project. Mét de Geest wordt het vaak vele werk een plaats om de spiritualiteit te beleven. Wie vanuit Gods Geest de homilie voorbereidt, bidt tot de Heer en ontdekt zijn Woord in de Schrifttekst. Wie vanuit de Geest voorgaat in de viering, bidt niet enkel namens de gemeenschap, maar is ook zelf in gebed. Wie vanuit Jezus’ Geest zieken of migranten nabij komt, herkent in die mensen de Heer die zich met hen vereenzelvigd.

Een dergelijk priesterschap vanuit Jezus’ Geest geeft echte vruchtbaarheid. We vermijden dat de priester te werk gaat als een smal kanaaltje dat met de beste bedoeling water doorgeeft, maar zonder de eigen dorst te lessen. Volgens Bernardus is het veel beter om eerst tijd te nemen om zich te *laten* vollopen; dan ontstaat er stilaan een vijver en die loopt vanzelf over.

¹⁰ K. WAAIJMAN, *Spiritualiteit, dynamisch-structureel benaderd*, Nijmegen, Titus Brandsma Instituut, 1992, 22.

¹¹ Vgl. E. DREWERMANN, *Functionarissen van God. Psychogram van een ideaal*. Uit het Duits vertaald door L. MINNEMA, Zoetermeer, Meinema, 1994.

“De wijsheid bestaat erin dat men zich gedraagt als een waterbekken en niet als een kanaaltje. Want een kanaaltje ontvangt en geeft door op haast hetzelfde ogenblik. Maar een waterbekken wacht tot het gevuld is en wanneer het overstromt, deelt het mee zonder enig nadeel voor zichzelf. (...)

Werkelijk, in de Kerk van vandaag hebben we veel kanaaltjes maar heel weinig bekkens. De mensen langs wie ons hemelse rivieren [nl. de sacramenten] toestromen [nl. de priesters] hebben zo'n grote liefde dat ze zich willen uitstorten voordat ze vervuld zijn. Ze zijn eerder bereid tot spreken dan tot luisteren en klaar om te onderwijzen wat ze niet geleerd hebben. Ze zijn erop uit anderen te leiden terwijl ze zichzelf geen leiding kunnen geven. (...)

Ook gij moet leren u niet uit te storten tenzij vanuit een volheid. Wees niet royaler dan God. Het bekken moet de bron navolgen. Zij vormt geen beek en zij breidt zich niet uit tot een meer, voordat zij zelf van haar water verzadigd is. (...)

Doe gij evenzo (Lc 10,37). Laat u eerst vullen en zoek dan naar buiten te stromen”.¹²

Lode Aerts

¹² BERNARD DE CLAIRVEAUX, *Sermons sur le Cantique*. Tome 2 (Sermons 16-32), 18,3-4 (Sources Chrétiennes, 431, 91-97) (met dank aan J. ALAERTS, die de Nederlandse vertaling verzorgde).